

УДК 378:373.2011.3-51

DOI 10.31654/2663-4902-2019-PP-4-117-122

Онищук І. А.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики дошкільної та початкової освіти Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ САМОВИРАЖЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У публікації відображено результати контрольного етапу експериментально-дослідницької роботи з розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розглядаються структурні компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий). Визначаються критерії та показники оцінки міри сформованості культури самовираження, роль яких виконують властивості особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти, що відповідають основним векторам педагогічної діяльності (діловому, аксіологічному, комунікативному, перетворювальному) та на цій основі визначається типологія сформованості досліджуваного явища.

Оцінка ефективності розробленої моделі розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності здійснюється за допомогою тих самих діагностичних методик, які були використані у процесі констатувального експерименту.

Увагу зосереджено на отриманих даних контрольного зрізу в експериментальній групі. Здійснюється аналіз якісно-кількісних отриманих результатів, особливо підкреслюється позитивна динаміка – збільшення кількості майбутніх вихователів ЗДО з духовно орієнтованим та особистісним типом культури самовираження у художній діяльності.

Ключові слова: педагогічний гуманізм, духовність, творче самовираження, художня діяльність, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Інтенсивні процеси трансформації системи вищої освіти зумовили необхідність якісних змін у підготовці майбутніх педагогів, зокрема вихователів закладів дошкільної освіти, оскільки суспільство потребує фахівця з високим рівнем культури, здатного продукувати нові прогресивні ідеї, нестандартно й ефективно вирішувати різноманітні проблеми, проявляти творчість, реалізовувати свій природний потенціал у процесі професійної діяльності. Науковці зазначають, що саме розвиток культури самовираження, як прояв індивідуальної культури студентської молоді, є вагомим складовою особистісного та професійного зростання.

У психолого-педагогічній науковій літературі висвітлено ключові питання професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО (Л. Артемова, Г. Бєленька, О. Богініч, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Гузій, І. Дичківська, Л. Зданевич, І. Княжева, І. Луценко, О. Лисенко, О. Листопад, В. Ляпунова, О. Олійник, Ю. Косенко, Н. Маковецька, С. Нечай, Л. Пісоцька, Т. Поніманська, І. Рогальська-Яблонська, Т. Танько та інші); вивчено проблему формування художньої культури, художньо-естетичного виховання, педагогіки мистецтв (Г. Ващенко, О. Берегова, А. Козир, Л. Левчук, О. Комаровська, Г. Локарева, О. Отич, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Сотська). Утім, незважаючи на це, окремо проблема розвитку культури самовираження студентської молоді у художній діяльності не досліджувалася повною мірою.

З огляду на вищезазначене, виникає потреба в експериментально-дослідницькій діяльності з розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності та оцінці її ефективності.

Мета статті з'ясувати ефективність експериментально-дослідної діяльності з розвитку культури самовираження майбутніх вихователів ЗДО у художній діяльності.

Виклад основного матеріалу. На основі праць фахівців [1–5], ми визначаємо поняття "культура самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти" як особливості (відмінні від інших людей властивості особистості), способи (систематизовану сукупність дій, використаних для досягнення мети), результати (проміжні та кінцеві продукти) самоорганізованої професійної діяльності. Зазначимо, що діагностика розвитку досліджуваного явища на констатувальному етапі дослідження об'єктивувала необхідність обґрунтування, впровадження та апробацію педагогічних умов, методів і прийомів розвитку культури самовираження майбутніх вихователів ЗДО у художній діяльності. Отож, згідно програми дослідження експериментальна група студентів навчалася за авторською моделлю (ЕГ), освіта учасників контрольної групи (КГ) здійснювалася традиційно. Кількісні показники розвитку досліджуваного явища експериментальної та контрольної груп були отримані на основі обробки результатів виконання ними завдань комбінованого характеру і відповідей на запитання анкет, що застосовувалися на етапі констатації.

Мета експерименту полягала у визначенні ефективності педагогічних умов, форм та методів розвитку в майбутніх вихователів культури самовираження у художній діяльності.

Завдання дослідження:

1. Застосувати комплексну діагностичну методикку (аналогічна використаній у констатувальному етапі дослідження).

2. Здійснити порівняльну характеристику типів розвитку в досліджуваних ЕГ і КГ на етапах констатації та контролю культури самовираження у художній діяльності.

3. Оцінити ефективність педагогічних умов, методів і прийомів розвитку культури самовираження майбутніх вихователів ЗДО у художній діяльності.

Кількість учасників експерименту – 420 студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Зазначимо, що за результатами впровадження у педагогічну практику ЗВО розробленої авторської моделі розвитку в майбутніх вихователів культури самовираження в художній діяльності (за результатами анкетування) не виявлено жодного досліджуваного, який у процесі опитування виявився нездатним відповісти на запитання анкети. Це означає, що система формування позитивно вплинула на систему уявлень студентів, набуття ними більшої визначеності, чіткості, усвідомленості, обґрунтованості.

Встановлено, що завдяки ефективній організації формувального експерименту суттєво зросла кількість тих, хто у самовираженні визнав особливу роль застосування сучасних технологій, творчої уяви, індивідуального підходу та проявів художніх здібностей. Таких студентів у експериментальній групі виявлено понад 70 %. Показово, що у контрольному експерименті в чотири рази зменшилася порівняно з констатувальним, кількість досліджуваних, які орієнтувалися у художній діяльності на дотримання норм і вимог. Студенти мотивували свої відповіді тим, що "унормованість" обмежує їхню творчу активність, свободу думки, вільне фантазування.

Порівняння відповідей досліджуваних на констатувальному та контрольному етапах на запитання стосовно того, на що впливає культура самовираження, засвідчило таке: після формувального експерименту пріоритет майбутні вихователі надали процесам самопізнання, саморозвитку та самовдосконалення. Кількість респондентів, що схилилися до таких відповідей, виявилася понад 62 %. Таким чином, розвиток у студентів життєдайної "Я-концепції", адекватної самооцінки, довіри власним можливостям, привернув їхню увагу до ролі в становленні власної особистості внутрішніх умов, актуалізував здатність розраховувати на самих себе, підтримувати себе у незвичних та ускладнених ситуаціях, відстоювати власні судження, аргументувати їх правомірність, чинити опір руйнівним зовнішнім впливам.

Майбутні вихователі визначали позитивні чинники впливу на культурне самовираження у художній діяльності. На думку 62,5 % респондентів, на досліджуване явище позитивно впливають творча атмосфера та організація воркшопів, гуртків, конкурсів, студій тощо. Майже третина опитаних студентів (ЕГ) засвідчили, що неабияку роль відіграє наявність інтересу до художньої діяльності та володіння відповідними технологіями якісного виконання.

Узагальнюючи наведені вище порівняльні дані констатувального та контрольного експериментів можна зробити такі висновки:

- на етапі контролі не виявлено жодного студента ЕГ, який би уникав необхідності визначитися з відповіддю на будь-яке запитання анкети, задовольнявся, як було у констатувальному експерименті, відповіддю "не знаю";
- завдяки авторській моделі розвитку культури самовираження у художній діяльності відповіді майбутніх вихователів набули більшої визначеності, чіткості, аргументованості;
- внаслідок застосуванню на формуальному етапі системи виховання і навчання студентської молоді (під час освітнього процесу та у вільний час) суттєво зросла увага досліджуваних до себе як особистості та індивідуальності;
- завдяки формуальному експерименту акценти відповідей змістилися з дотримання норм і вимог на можливість виявляти творчу ініціативу, продукувати оригінальні ідеї.

До найважливіших проявів самовираження майбутнього вихователя понад половини (52,5 %) досліджуваних віднесли творчий підхід до розвитку у дошкільників художніх здібностей, знань та умінь. Водночас 22,5 % опитаних вказали на важливу роль професійних якостей і умінь, зокрема любові та уваги до дітей, самовладання, володіння сучасними художніми технологіями. До пріоритетних проявів культури вихователя студенти віднесли інтелігентність – здатність сприймати та розуміти іншого, виявляти до нього повагу, привітність, чутливість, готовність допомогти, толерантність. У цілому кількість означених вище відповідей зросла на 10 %, що засвідчує ефективність авторської моделі розвитку культури самовираження у художній діяльності. Варто зазначити, що суттєво зменшилася кількість прибічників "унормованості" зовнішнього вигляду педагога.

До неприйнятних проявів культури самовираження вихователя закладу дошкільної освіти респондентами були віднесені (перелік подається у порядку зменшення кількості прибічників): тиск на дитину (емоційний та фізичний); несправедливе та байдуже ставлення до неї. Кількість тих, хто акцентував на них увагу, на етапі контролю становить на 10 % більше, ніж у констатувальному експерименті.

Потрібно зазначити, що на етапі контролю зафіксовано зменшення утричі кількості студентів, які дорікали матеріально-технічному оснащенню освітнього процесу. Отож, є підстави припустити, що це пояснюється переорієнтацією їхньої свідомості із зовнішніх на внутрішні умови розвитку культури самовираження.

Визначаючи несприятливі умови розвитку культури самовираження у художній діяльності, майбутні вихователі вказали у першу чергу на невпевненість у собі та брак необхідних знань та умінь. У формуальному експерименті кількість таких відповідей зросла на 17 %, що засвідчує зростання внаслідок використання комплексної системи розвитку, виховання і навчання вимогливості досліджуваних до внутрішніх умов формування культури самовираження. Цей факт підтверджується зменшенням кількості вказівок на визначальну роль у цьому процесі зовнішніх умов, зокрема недобррозичливості оточення, недостатнього матеріально-технічного оснащення освітнього процесу та браку часу. Кількість студентів, які надавали їм пріоритетного значення зменшилася на етапі контролю на 12 %.

Вельми показовими виявилися порівняльні дані констатувального та контрольного експериментів самооцінних суджень майбутніх вихователів щодо визначення рівня розвитку в них культури самовираження у художній діяльності. З'ясувалося, що з п'яти запропонованих запитанням варіантів відповіді на етапі контролю досліджувані обрали лише три, схилившись до оцінок "достатній" (54 %), "оптимальний" (30,5 %) та "високий" (15,5 %).

Узагальнюючи подані вище порівняльні дані, робимо такі висновки:

- упроваджена на етапі формування модель розвитку у майбутніх вихователів ЗДО культури самовираження у художній діяльності сприяла їхній переорієнтації із зовнішніх чинників на внутрішні, посилила увагу до розвитку самосвідомості та життєдайного самоставлення;
- завдяки системі формування набуло особливого значення умінь майбутнього вихователя реалізовувати творчий та індивідуальний підходи до організації художнього процесу в закладі дошкільної освіти;

- система виховання і навчання сприяла розвитку у студентів інтересу до таких моральних якостей майбутнього вихователя, як рефлексія – уміння аналізувати та об'єктивно оцінювати свої чесноти та недоліки, саморегулювати емоційний стан та поведінку, виявляти зацікавлене ставлення до прогресивного розвитку дітей й інтелігентність;

- система сприяла збагаченню знань досліджуваних щодо понять "культура" і "самовираження"; розширила уявлення про важливість довіри власним можливостям та здатності діяти самостійно; надала відповідям чіткості, визначеності, аргументованості.

Внаслідок упровадження у педагогічну практику авторської моделі розвитку культури самовираження у художній діяльності кількість представників *духовно орієнтованого типу* експериментальної групи зросла на 7,5 %, в той час як у контрольній – лише на 2,5 %. Як зазначають порівняльні дані, завдяки спеціально організованій системі формування в ЕГ на 13,5 % зросла кількість студентів, віднесених до *особистісного типу* розвитку культури самовираження у художній діяльності. Динаміка змін у КГ групі за цими показниками виявилася майже удвічі нижчою за експериментальну: показники культури самовираження у художній діяльності зросли на 7,5 %. Це дає підстави стверджувати, що розроблена нами модель оптимізації освітнього процесу виявилася ефективнішою за традиційну. Аналіз кількісно-якісних даних експериментальної діяльності наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Якісно-кількісна характеристика типів культури самовираження
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти
у художній діяльності
(констатувальний та контрольний етап)**

Тип сформованості досліджуваного явища	Констатувальний етап ЕГ	Констатувальний етап КГ	Контрольний зріз ЕГ	Контрольний зріз КГ
<i>Духовно-орієнтований</i>	2,5	2	10%	2,1
<i>Особистісний</i>	10	12,5	23,3	12
<i>Суб'єктний</i>	27,5	28	36,7	27
<i>Базовий</i>	52,5	50,5	30	50
<i>Деструктивний</i>	7,5	7	0	7,1

Аналіз даних констатувального та контрольного експериментів засвідчив певне зростання в ЕГ кількості досліджуваних з *суб'єктивним типом* самовираження. Таких студентів виявилось 35,5 %, на 8 % більше, ніж на етапі констатації. Динаміка змін у показниках культурного самовираження у художній діяльності в КГ за традиційної системи освіти виявилася вповоловину нижчою – кількість досліджуваних даної категорії зросла лише на 4 %. Встановлено, що внаслідок спеціально організованої системи формування певні зміни відбулися і в кількісному складі представників *базового типу* культури самовираження у художній діяльності. Динаміка змін в експериментальній та контрольній групах виявилася суттєво різною. Так, чисельність представників *базового типу* в ЕГ зменшилася на 22,5 % (майже на чверть від загальної кількості студентів), а у КГ – на 10,0 %.

Порівняння показників культури самовираження студентів *деструктивного типу* експериментальної та контрольної груп дозволяє зробити висновки – завдяки упровадженню в педагогічну практику авторської моделі розвитку у студентської молоді культури самовираження в художній діяльності на етапі контролю в ЕГ не було виявлено жодного студента з *деструктивним типом*.

Внаслідок упровадження на етапі формування авторської моделі розвитку в майбутніх вихователів ЗДО культури самовираження у художній діяльності кількість

досліджуваних з *духовно орієнтованим, особистісним та суб'єктивним типами* становить 69 % від усього складу експериментальної групи порівнянно з 40 % на початку роботи. Це засвідчує ефективність використаної у формульованому експерименті системи, спрямованої на покращання показників культури самовираження студентів у художній діяльності.

Висновок. Таким чином, позитивні зміни у якісно-кількісних показниках відбулися завдяки розвитку на етапі формування життєдайної "Я-концепції", позитивного емоційно-ціннісного самоставлення; посилення ролі особистісної та соціальної мотивації досліджуваних, збагачення репертуару налагодження їхніх стосунків та використовуваних під час самопрезентації інструментарію; продуктивному конструюванню змісту художньої освіти на засадах інтегрованого підходу, забезпечення балансу індивідуальних та колективних форм роботи із майбутніми вихователями закладів дошкільної освіти.

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у впровадженні в освітній процесі закладів вищої освіти педагогічних умов, форм та методів розвитку культури самовираження студентської молоді.

Література

1. Дичківська І. М. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до інноваційної педагогічної діяльності: теорія і практика: монографія. Рівне: Видавець О. Зень, 2017. 372 с.
2. Кононко О. Л. Культура самовираження майбутніх педагогів як особистісний феномен. *Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні*: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. Львів: ГО "Львівська педагогічна спільнота", 2014. С. 13–18.
3. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: монографія. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2015. 328 с.
4. Омельченко Е. А. Самовыражение и культура самовыражения педагогов и студентов педагогических ВУЗов. *Теория и практика образования в современном мире: материалы II Международной научной конференции*. Санкт-Петербург: Реноме. С. 11–14.
5. Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Борисова З. Н. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці: монографія / за заг. ред. І. І. Загарницької. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 310 с.

References

1. Dychkivska, I. M. (2017). *Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv do innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti: teoriia i praktyka* [Preparing future preschool educators for innovative pedagogical activity: theory and practice]. Rivne: Vydavets O. Zen [in Ukrainian].
2. Kononko, O. L. (2014). Kultura samovyrazhennia maibutnikh pedahohiv yak osobystisnyi fenomen [The culture of self-expression of future educators as a personal phenomenon] *Psykhologhiia ta pedahohika: neobkhdnist vplyvu nauky na rozvytok praktyky v Ukraini – Psychology and pedagogy: the need for science to influence the development of practice in Ukraine*. Lviv: HO "Lvivska pedahohichna spilnota", 13–18 [in Ukrainian].
3. Lystopad, O. A. (2015). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia profesiino-tvorchoho potentsialu maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv* [Theoretical and methodological foundations of the formation of professional and creative potential of future educators of preschool educational institutions]. Odesa: FOP Bondarenko M. O. [in Ukrainian].
4. Omelchenko, E. A. (2012). Samovyrazhenie i kultura samovyrazheniya pedagogov i studentov pedagogicheskikh VUZov [Self-expression and culture of self-expression of teachers and students of pedagogical universities] *Teoriya i praktika obrazovaniya v sovremennom mire – Theory and practice of education in the modern world*. Sankt-Peterburg: Renome, 11–14 [in Russian].
5. Bielienska, H. V., Bohinich, O. L., & Borysova, Z. N. (2009). *Pidhotovka vykhovatelii do rozvytku osobystosti dytyny v doshkilnomu vitsi* [Preparing the caregiver for the development of the child's personality at preschool age]. I. I. Zaharnytska (Ed.). Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

Онищук И. А.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры теории и методики дошкольного и начального образования Кременецкой областной гуманитарно-педагогической академии имени Тараса Шевченко

Определение эффективности модели развития культуры самовыражения будущих воспитателей учреждений дошкольного образования в художественной деятельности

В публикации отражены результаты контрольного этапа экспериментально-исследовательской работы по развитию культуры самовыражения будущих воспитателей в художественной деятельности. На основе анализа психолого-педагогической литературы рассматриваются структурные компоненты (когнитивный, эмоционально-ценностный, поведенческий). Определяются критерии и показатели оценки степени сформированности культуры самовыражения, роль которых выполняют свойства личности будущих специалистов дошкольного образования, соответствующих основным векторам педагогической деятельности (деловой, аксиологического, коммуникативной, преобразовательной) и на этой основе определяется типология сформированности исследуемого явления.

Оценка эффективности разработанной модели развития культуры самовыражения будущих воспитателей в художественной деятельности осуществляется с помощью тех же диагностических методик, которые были использованы в процессе констатирующего эксперимента.

Внимание сосредоточено на полученных данных контрольного среза в экспериментальной группе. Осуществляется анализ качественно-количественных полученных результатов, особенно подчеркивается положительная динамика – увеличение количества будущих воспитателей с духовно ориентированным и личностным типом культуры самовыражения в художественной деятельности.

Ключевые слова: педагогический гуманизм, духовность, творческое самовыражение, художественная деятельность, будущие воспитатели.

Onishchuk I.

candidate of pedagogics, assistant professor Kremenets Regional Humanitarian Ukraine, Kremenets, and Pedagogical Academy named after them. Taras Shevchenko

Evaluation of effectiveness future pre-school teachers' self-expression culture progress in artistic activity

The article reflects the results of a control stage of experimental and research work on future pre-school teachers' self-expression culture development in artistic activity. In particular, the structural components (cognitive, emotional, and behavioral) are specified on the basis of the nail of psychological and pedagogical literature; criteria and indicators of estimation of the formation of the culture of self-expression are singled out; criteria and indicators of estimation of the formation of the culture of self-expression, which are the characteristics of the personality of future specialists in preschool education, are singled out, corresponding to the main vectors of pedagogical activity (business, axiological, communicative, transformative) and on this basis the typology of the formed phenomenon is determined.

The evaluation of effectiveness of developed model of future pre-school teachers' self-expression culture progress in artistic activity is put into practice by means of the same diagnostic methods which were used during the ascertaining experiment.

Attention is paid to received information of the control poll in the experimental group. The analysis of qualitative and quantitative results is realized, the positive dynamics – increase of quantity of future pre-school teachers with spiritual and personal oriented type of self-expression culture in artistic activity.

Key words: pedagogical, humanism, spirituality, creative self-expression, artistic activity, future educator for establishments of preschool education.